

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 407

Jabłko niezgody. Regionalne wyzwania współczesnej gospodarki światowej

Redaktorzy naukowci

Bogusława Drelich-Skulska

Małgorzata Domiter

Wawrzyniec Michalczyk

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Jadwiga Marcinek
Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz
Korekta: Barbara Cibis
Łamanie: Beata Mazur
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-544-5

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
53-345 Wrocław, ul. Komandorska 118/120
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp.....	9
------------	---

Część 1. Europa w obliczu wyzwań współczesnej gospodarki światowej

Jerzy Rymarczyk: Unia bankowa – zabezpieczenie przed kryzysami?.....	13
Maciej Walkowski: Założenia, cele i kontrowersje związane z planowaną realizacją europejskiej inicjatywy pobudzenia inwestycji strategicznych, zwanej Planem Junckera.....	23
Edward Molendowski, Łukasz Klimczak: Porozumienie CEFTA-2006 – jego znaczenie dla rozwoju handlu wzajemnego krajów Bałkanów Zachodnich.....	39
Jowita Świerczyńska: Współpraca celna w obszarze bezpieczeństwa i ochrony unijnego rynku.....	51
Magdalena Nawrot: Analiza realizacji kryteriów konwergencji przez Słowację w latach 2004-2014. Wnioski dla Polski.....	64
Franciszek Adamczuk: Przestrzenne i organizacyjne aspekty rozwoju pogranicza polsko-czeskiego.....	76
Magdalena Rosińska-Bukowska: Rola korporacji transnarodowych w procesie budowania wspólnego stanowiska państw UE wobec Rosji.....	86
Rafał Szymanowski: Niemcy jako koordynowana gospodarka rynkowa. Wymiary transformacji i perspektywy rozwoju.....	98
Magdalena Ziętek: Ważniejsze determinanty rozwoju eurologistyki w euroregionach.....	109
Magdalena Rosińska-Bukowska, Ewa Klima: Audyt miejski – znaczenie dla rozwoju miast w Unii Europejskiej.....	120
Marzena Anna Weresa: Rozwój technologicznych systemów innowacji w gospodarce światowej na przykładzie technologii informacyjno-telekomunikacyjnych (ICT).....	132

Część 2. Dylematy rozwoju gospodarczego w Azji

Sebastian Bobowski: Megaregionalne projekty handlowe TPP i RCEP w budowie. W co gra Japonia przy dwóch stołach negocjacyjnych?.....	147
Paweł Pasierbiak: Preferencyjne porozumienia handlowe w zagranicznej polityce ekonomicznej Japonii.....	159

Bogusława Drelich-Skulska: Zróżnicowanie polityki klastrowej w krajach azjatyckich na przykładzie Japonii i Indii	169
Szymon Mazurek: Wsparcie eksportowe klastrów ICT w Indiach.....	182
Anna Wróbel: Multilateralizm <i>versus</i> bilateralizm w polityce handlowej Chin.....	192
Zbigniew Wiktor: Gospodarka i polityka Chin w latach 2013-2014.....	202
Marta Ostrowska: Chiński vs. indyjski model rozwoju – efekty i bariery.....	215
Kazimierz Starzyk: Pozaeuropejskie gospodarki odporne transformacji rynkowej. Przypadek Korei Północnej.....	227
Małgorzata Barbara Fronczek: Zmiana pozycji rozwijających się krajów Azji Wschodniej w międzynarodowym handlu nowoczesnymi produktami	240
Przemysław Skulski: Pozycja państw Bliskiego Wschodu na międzynarodowym rynku broni na początku XXI wieku	252

Część 3. Pozycja Polski wobec regionalnych wyzwań rozwoju gospodarczego

Wawrzyniec Michalczyk: Znaczenie wymiany wewnątrzgałęziowej w polskim handlu zagranicznym w latach 2009-2013 na tle wybranych krajów Unii Europejskiej.....	269
Bartosz Michalski: Konsekwencje członkostwa w Unii Europejskiej dla polsko-niemieckiej wymiany handlowej dobrami <i>mid-tech</i> i <i>high-tech</i>	284
Joanna Michalczyk: Wpływ powiązań regionalnych i globalnych na sytuację w polskim handlu zagranicznym produktami rolno-spożywczymi.....	298
Anna Odrobina: Polska jako lokalizacja działalności badawczo-rozwojowej korporacji transnarodowych	316
Karolina Pawlak: Polsko-rosyjski handel produktami rolno-spożywczymi po akcesji Polski do Unii Europejskiej.....	327
Marek Wróblewski: Instrumenty wsparcia eksportu polskich przedsiębiorstw – aktualne tendencje i problemy	341
Agnieszka Majka: Taksonomiczna analiza zróżnicowania poziomu życia w Polsce.....	354
Patrycja Krawczyk: Szanse i zagrożenia dla jednostek samorządu terytorialnego w Polsce w kontekście nowej perspektywy finansowej UE na lata 2014-2020.....	364
Zbigniew Bentyn: Przemiany uwarunkowań logistycznych w Polsce jako efekt integracji z krajami Unii Europejskiej.....	375

Summaries

Part 1. Europe in the face of modern global economy challenges

Jerzy Rymarczyk: Banking union – protection against crisis?.....	13
Maciej Walkowski: Assumptions, goals and controversies associated with the planned implementation of a European initiative to stimulate strategic investments known as the Juncker Plan.....	23
Edward Molendowski, Łukasz Klimczak: Central European Free Trade Agreement CEFTA-2006 – its importance for the development of mutual trade of the Western Balkans countries.....	39
Jowita Świerczyńska: Customs cooperation in the area of security and protection of the EU market	51
Magdalena Nawrot: Analysis of convergence criteria fulfillment by Slovakia in the period 2004-2014. Lessons for Poland	64
Franciszek Adamczuk: Spatial and organizational aspects of the Polish-Czech borderland development	76
Magdalena Rosińska-Bukowska: The role of transnational corporations in the process of building the EU common position to Russia.....	86
Rafał Szymanowski: Germany as a coordinated market economy. Dimensions of change and prospects for the future.....	98
Magdalena Ziętek: Significant determinants of the development of the Eurologistics in Euroregions.....	109
Magdalena Rosińska-Bukowska, Ewa Klima: Urban audit – importance for the European Union cities development.....	120
Marzenna Anna Weresa: The development of technological innovation systems in the world economy: the case if ICT.....	132

Part 2. Dilemmas of economic development of Asia

Sebastian Bobowski: Megaregional trade projects of TPP and RCEP in progress. What is the name of the Japan's game by two negotiation tables?	147
Paweł Pasierbiak: Preferential trade agreements in the foreign economic policy of Japan.....	159
Bogusława Drelich-Skulska: The diversity of cluster policy in Asian countries on the example of Japan and India.....	169
Szymon Mazurek: Export support for ICT clusters in India.....	182
Anna Wróbel: Multilateralism versus bilateralism in China's trade policy....	192
Zbigniew Wiktor: The economy and politics in China in 2013-2014	202
Marta Ostrowska: Chinese vs. Indian development model – effects and barriers	215

Kazimierz Starzyk: Non-European economies opposing market transformation. The case of North Korea.....	227
Małgorzata Barbara Fronczek: The change in the position of developing countries of Eastern Asia in the international trade of high-tech products.	240
Przemysław Skulski: Countries of the Middle East and their position on the international arms market at the beginning of the XXI century	252

Part 3. Position of Poland with regard to regional challenges of economic development

Wawrzyniec Michalczyk: The importance of intra-industry exchange in Polish foreign trade in the years 2009-2013 against the background of selected European Union member states	269
Bartosz Michalski: Consequences of the membership in the European Union for Polish-German trade in mid-tech and high-tech goods.....	284
Joanna Michalczyk: The impact of regional and global connections on the situation in Polish foreign trade of agri-food products.....	298
Anna Odrobina: Poland as a location of the R&D activities of Transnational Corporations	316
Karolina Pawlak: Polish-Russian trade in agri-food products after Poland's accession to the European Union.....	327
Marek Wróblewski: Instruments supporting export of Polish enterprises – current trends and problems.....	341
Agnieszka Majka: Taxonomic analysis of the diversity of the standard of living in Poland.....	354
Patrycja Krawczyk: Opportunities and threats to local government units in the aspect of the new financial perspective of the European Union 2014-2020	364
Zbigniew Bentyń: Changes of logistics performance in Poland as a result of integration with the European Union states.....	375

Edward Molendowski, Łukasz Klimczak

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
e-mails: edward.molendowski@uek.krakow.pl; lukasz.klimczak@interia.pl

**POROZUMIENIE CEFTA-2006 – JEGO ZNACZENIE
DLA ROZWOJU HANDLU WZAJEMNEGO
KRAJÓW BAŁKANÓW ZACHODNICH***

**CENTRAL EUROPEAN FREE TRADE AGREEMENT
CEFTA-2006 – ITS IMPORTANCE
FOR THE DEVELOPMENT OF MUTUAL TRADE
OF THE WESTERN BALKANS COUNTRIES**

DOI: 10.15611/pn.2015.407.03

Streszczenie: Po zakończeniu w drugiej połowie lat 90. ubiegłego wieku wyniszczających wojen na terenie byłej Jugosławii kraje Bałkanów Zachodnich podjęły wiele decyzji zmierzających do normalizacji ich wzajemnych relacji, w tym zwłaszcza w zakresie handlu i współpracy gospodarczej. Artykuł jest próbą weryfikacji hipotezy, że umowa CEFTA-2006 w istotnym stopniu umożliwiła zintensyfikowanie powiązań handlowych pomiędzy jej sygnatariuszami. Posłużyła do tego analiza dostępnych danych statystycznych za lata 1995-2013 z wykorzystaniem modelu grawitacyjnego. Badanie wykazało, że oprócz ułatwień liberalizacyjnych wynikających z wprowadzenia postanowień umowy CEFTA-2006 istotny wpływ na kształtowanie wzajemnej wymiany handlowej miało też przyspieszenie tempa wzrostu PKB, możliwość bezpośredniej komunikacji oraz wejście jeszcze na początku lat 2000 ponad 30 bilateralnych umów o wolnym handlu. Z kolei istotnym czynnikiem zaburzającym te pozytywne tendencje okazały się konsekwencje ostatniego światowego kryzysu gospodarczego.

Słowa kluczowe: CEFTA-2006, Bałkany Zachodnie, liberalizacja handlu, handel zagraniczny, model grawitacyjny.

Summary: After the end of wars in the former Yugoslavia in the second half of the 90s of the last century the Western Balkans countries have taken a lot of decisions to normalize their relations, especially in trade and economic cooperation. This article is an attempt to verify the hypothesis that the Central European Free Trade Agreement CEFTA-2006 significantly intensified the trade links among its signatories. It was proved by an analysis of available statistical data for the years 1995-2013 using the gravity model. The study showed that apart from facilitating liberalization resulting from the implementation of the provisions of the

* Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji nr DEC-2013/11/N/HS4/03642 oraz ze środków przyznanych Wydziałowi Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w ramach dotacji na utrzymanie potencjału badawczego.

Central European Free Trade Agreement CEFTA-2006 a significant impact on the trade between them had also the acceleration in GP growth, a common language, and the entry into force of more than 30 bilateral free trade agreements at the beginning of 2000s. An important factor in disrupting these positive trends have proven to be the consequences of the recent global economic crisis.

Keywords: Central European Free Trade Agreement CEFTA-2006, trade liberalization, foreign trade, the countries of Western Balkans, gravity model.

1. Wstęp

Po zakończeniu wojen jugosłowiańskich w drugiej połowie lat 90. XX wieku kraje regionu postawiły sobie m.in. dwa niezwykle ważne zadania związane z dalszym kształtowaniem ich powiązań gospodarczych i handlowych. Pierwszym z nich było rozpoczęcie przygotowań do skomplikowanego procesu zbliżenia i akcesji z krajami UE. Jednocześnie za bardzo istotne uznano zbudowanie systemu powiązań polityczno-ekonomicznych normalizujących i stabilizujących ich wzajemne relacje. Unia Europejska od początku bardzo aktywnie wspierała różnorodne inicjatywy w tym zakresie¹. Jedną z nich było zaproponowanie w 1999 r. Paktu Stabilności dla Europy Południowo-Wschodniej (*Stability Pact for South Eastern Europe*). W jego ramach zainicjowano uzgodnienie i podpisanie ponad 30 dwustronnych porozumień o wzajemnej liberalizacji handlu. Porozumienia te zostały następnie zastąpione podpisaną w grudniu 2006 r. zmodyfikowaną umową CEFTA-2006².

Porozumienie to miało na celu zintensyfikowanie powiązań handlowych pomiędzy jej sygnatariuszami po trudnych latach 90., które charakteryzowały się napiętą sytuacją polityczną oraz wprowadzeniem wysokich barier w handlu. Wydaje się, że od momentu wejścia w życie tej umowy upłynęło już wystarczająco dużo czasu, by podjąć próbę oceny jej funkcjonowania.

Celem artykułu jest prezentacja wyników analizy wpływu porozumienia CEFTA-2006 na kształtowanie się wartości handlu wzajemnego państw Bałkanów Zachodnich. Analizy takiej nie sposób przeprowadzić bez uwzględnienia zmian w makrooczeniu gospodarczym, jako że dwa lata po wejściu w życie porozumienia gospodarki tych krajów odczuły dotkliwie skutki światowego kryzysu finansowego. Jak pokazały wcześniejsze badania, na handel w regionie Bałkanów istotny wpływ miały także różnorakie aspekty pozaekonomiczne. Stąd w prezentowanej analizie, oprócz efektu podpisania umowy CEFTA-2006, uwzględniono fakt zróżni-

¹ W dokumentach unijnych pojawił się wówczas termin Bałkany Zachodnie (BZ), którym objęto następujące państwa: Albanie, Bośnię i Hercegowinę (BiH), Chorwację, Czarnogórę, Kosowo, Macedonię i Serbię (szerzej na ten temat zob. [Molendowski 2011, s. 210-215; Paszkiewicz 2013, s. 517-518]).

² Umowę CEFTA-2006 przygotowano na bazie porozumienia CEFTA podpisanego w 1992. Zawarło ją 7 ww. krajów BZ, a także Mołdawia, Rumunia i Bułgaria. Bułgaria i Rumunia w chwili akcesji do UE wystąpiły z umowy [Molendowski 2007, s. 10].

cowania językowego i wyznaniowego społeczeństw regionu, prowadzenia na tym obszarze w latach 90. XX wieku wojen, a także podpisywania bilateralnych umów o wolnym handlu w okresie przed uzgodnieniem porozumieniem CEFTA-2006.

2. CEFTA-2006: cele i zadania

Głównym założeniem umowy CEFTA-2006 było zbudowanie w okresie najpóźniej do 31 grudnia 2010 r. strefy wolnego handlu w przepływie towarów przemysłowych i rolnych pomiędzy sygnatariuszami porozumienia. W jego preambule podkreślono, że działania podejmowane w ramach CEFTA-2006 mają być impulsem do intensyfikacji powiązań z Unią Europejską oraz że w dłuższym okresie powinny prowadzić do członkostwa w strukturach unijnych. Do najważniejszych zadań umowy zaliczono [Molendowski 2010, s. 77-78]:

- skonsolidowanie w jednolite porozumienie istniejącej sieci bilateralnych umów o wolnym handlu;
- rozwój handlu towarami i usługami;
- sprzyjanie inwestycjom;
- poprawę warunków dla rozwoju inwestycji, w tym również dla bezpośrednich inwestycji zagranicznych;
- eliminację barier w handlu oraz ułatwienia w tranzycie towarów i usług;
- zapewnienie uczciwych warunków konkurencji w handlu i inwestycjach, a także sukcesywne otwieranie rynków zamówień publicznych;
- zapewnienie odpowiedniej ochrony praw własności intelektualnej, zgodnie ze standardami międzynarodowymi.

Do ważnych zapisów porozumienia należy zaliczyć ustalenie, że jeżeli po jego wejściu w życie nastąpi jakakolwiek obniżka stawek celnych na zasadzie *erga omnes*, będąca skutkiem umowy taryfowej zawartej w związku z członkostwem w WTO lub taryf negocjowanych w ramach WTO, to obniżone stawki zastąpią stawki podstawowe w handlu pomiędzy jego sygnatariuszami. Wszystkie ograniczenia ilościowe natomiast, zarówno w imporcie, jak i w eksporcie, a także środki o podobnych skutkach, zostały zniesione z dniem wejścia w życie umowy. Postanowiono też, że żadne nowe ograniczenia w tym zakresie nie będą mogły być wprowadzone [Molendowski 2010, s. 79].

W porównaniu z umową CEFTA z 1992 r., oparta na niej umowa CEFTA-2006 uzupełniona została o pewne nowe elementy, takie jak [Molendowski 2007, s. 10]: liberalizacja przepływu usług, współdziałanie w zakresie zamówień publicznych, inwestycji i ochrony własności intelektualnej oraz zbliżanie standardów sanitarnych i fitosanitarnych. W zakresie przepływu usług sygnatariusze zobowiązali się do stopniowej liberalizacji oraz wzajemnego otwierania ich rynków. Strony zobowiązały się także do promowania rozwoju handlu elektronicznego, będącego narzędziem zapewniającym zwiększenie możliwości handlowych. W odniesieniu do inwestycji strony porozumienia zobowiązały się do zapewnienia odpowiednich warunków dla

rozwoju inwestycji pochodzących z pozostałych krajów CEFTA-2006. Uznano za niedopuszczalne stosowanie istniejących oraz wprowadzanie nowych dyskryminacyjnych lub nieuzasadnionych środków w stosunku do inwestorów z pozostałych krajów porozumienia.

Na mocy umowy CEFTA-2006 jej sygnatariusze zobowiązali się do zapewnienia, że procedura zamówień publicznych będzie się odbywała w oparciu o przejrzyste zasady, otwartą i efektywną konkurencję oraz równe traktowanie wszystkich dostawców, niezależnie od kraju pochodzenia. Partnerzy uzgodnili też, że najpóźniej do 1 maja 2010 r. zapewnią efektywne otwarcie rynków zamówień publicznych. Państwa bałkańskie oraz Mołdawia zobowiązały się także do zapewnienia odpowiedniej i skutecznej ochrony własności intelektualnej zgodnie z międzynarodowymi standardami, a także z postanowieniami TRIPS [Molendowski 2010, s. 78-80].

3. Handel wzajemny państw Bałkanów Zachodnich na tle ich powiązań z krajami UE-27

Pierwsze trzy lata po zakończeniu wojny na Bałkanach (1996-1998) charakteryzowały się relatywnie wysokim tempem rozwojem handlu wewnątrz regionu. Jak wynika z danych zestawionych w tabeli 1., średnioroczne tempo wzrostu eksportu państw BZ do krajów regionu (16,3%) było w tym czasie wyższe niż do państw UE (2,1%) oraz eksportu ogółem (5,4%). Najwyższy wskaźnik dynamiki eksportu do krajów BZ w tym okresie odnotowały Macedonia (23,1%) oraz odbudowująca się po wojnie Bośnia i Hercegowina (28,2%). Tylko w przypadku Albanii tendencja ta rozwijała się w odwrotnym kierunku: wartość eksportu do krajów BZ zmniejszyła się o prawie 30%. Również import krajów BZ z państw regionu wzrastał wówczas w znacznie wyższym tempie (średniorocznie 16,3%) niż z krajów UE (7,2%) oraz import ogółem (2,7%). Zdecydowanie najwyższym wskaźnikiem charakteryzowała się tu Chorwacja (48,3%), Bośnia i Hercegowina (37,5%) oraz Serbia i Czarnogóra (14,0%).

Kolejny okres 1999-2006, ograniczony z jednej strony zainicjowaniem Procesu Stabilizacji i Stowarzyszenia, a z drugiej podpisaniem porozumienia CEFTA-2006, to dynamiczny rozwój eksportu krajów Bałkanów Zachodnich, w tym również w ramach współpracy handlowej wewnątrz regionu. Jego średnioroczne tempo było dość zbliżone w trzech analizowanych relacjach (11-13%). Natomiast w relacji z krajami regionu zawierało się w przedziale od 5,9% (Serbia i Czarnogóra) do 35,4% (Albania).

Podobna sytuacja ukształtowała się również w zakresie importu z krajów regionu. Jego średnioroczne tempo w relacji z krajami BZ (11,2%) było zbliżone do zanotowanego w relacji z krajami UE (11,9%) oraz importu ogółem (13,2%). Najszybciej import z krajów BZ rozwijały wówczas Albania (28,5%) oraz Chorwacja (20,5%). W sumie więc w okresie przed podpisaniem porozumienia CEFTA-2006 w przypadku większości krajów regionu (Albania, Chorwacja i Macedonia) ich po-

Tabela 1. Średnioroczne tempo wzrostu obrotów handlowych państw Bałkanów Zachodnich przed i po podpisaniu porozumienia CEFTA-2006 (rok poprzedni = 100)

Kraj	1996- -1998	1999- -2006	2007- -2013	2007- -2008	2009- -2013	1996- -1998	1999- -2006	2007- -2013	2007- -2008	2009- -2013
	Eksport ogółem					Import ogółem				
Albania	100,7	118,2	116,7	130,7	111,5	104,2	117,5	106,9	131,0	98,5
Bośnia i Hercegowina	140,6	124,5	107,5	121,0	102,5	124,7	114,2	104,5	127,0	96,7
Chorwacja	99,5	110,9	102,0	116,7	96,7	102,8	112,5	99,6	119,5	92,6
Serbia i Czarnogóra	116,9	112,3	110,0	118,5	106,8	116,1	114,6	106,3	133,1	97,1
Macedonia	102,1	107,9	108,6	128,3	101,5	102,7	108,8	108,4	134,9	99,3
BZ – razem	105,4	112,4	106,8	119,5	102,1	108,0	113,2	103,7	126,6	95,7
	Eksport do krajów UE-27					Import z krajów UE-27				
Albania	103,2	117,5	113,3	125,8	108,7	110,5	114,1	106,1	126,9	98,8
Bośnia i Hercegowina	165,2	130,2	107,5	116,8	103,9	137,5	115,5	103,4	122,4	96,7
Chorwacja	95,3	110,9	100,8	113,6	96,1	101,5	110,9	100,7	116,8	94,9
Serbia i Czarnogóra	130,0	114,2	112,1	126,1	107,0	122,1	112,5	109,6	141,2	99,0
Macedonia	97,3	109,8	110,7	147,4	98,8	97,4	108,8	110,5	128,6	104,1
BZ – razem	102,1	113,5	107,1	121,7	101,7	107,2	111,9	104,7	125,2	97,4
	Eksport do krajów BZ					Import z krajów BZ				
Albania	70,7	135,4	115,1	162,9	100,2	79,3	128,5	114,1	161,2	99,4
Bośnia i Hercegowina	128,2	117,4	105,8	130,3	97,4	118,0	110,6	103,4	129,3	94,6
Chorwacja	112,9	113,1	103,4	129,6	94,5	148,3	120,5	103,4	122,4	96,7
Serbia i Czarnogóra	114,8	105,9	108,3	131,9	100,1	114,0	109,6	106,2	138,1	95,6
Macedonia	123,1	111,6	101,1	77,9	112,3	109,0	102,8	109,9	137,8	100,3
BZ – razem	116,3	111,3	105,1	124,3	98,3	116,3	111,2	105,0	131,5	95,9

W celu zapewnienia porównywalności danych Serbia i Czarnogóra zostały ujęte łącznie również po 2008 r.

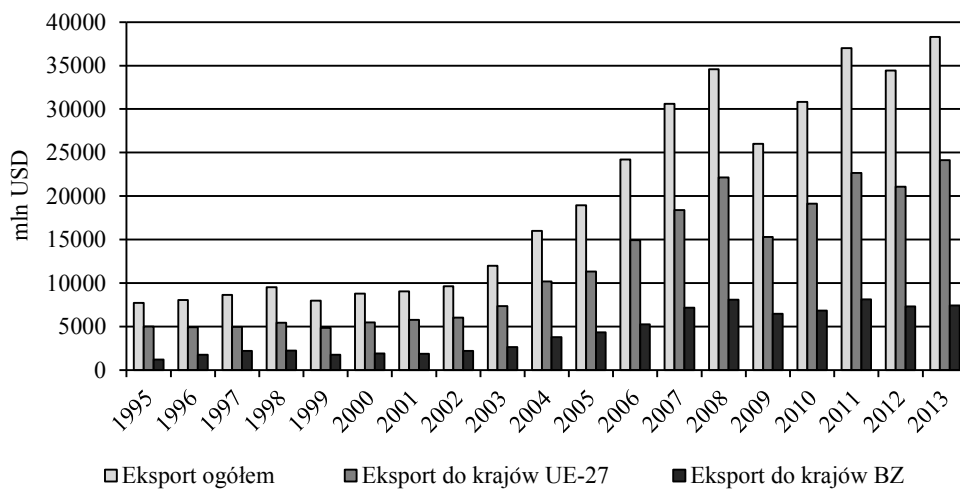
Źródło: opracowanie własne na podstawie [http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en].

wiazania wzajemne rozwijały się już nawet nieco szybciej niż analogiczne powiązania z krajami UE-27.

Ostatni analizowany okres (lata 2007-2013) wiązał się z istotnymi zmianami w otoczeniu politycznym oraz gospodarczym państw regionu, stąd analizowany jest w podziale na lata 2007-2008 oraz 2009-2013. W grudniu 2006 r. kraje bałkańskie (oraz Mołdawia) podpisały umowę CEFTA-2006. W kolejnym roku, 2008, wybuchł

światowy kryzys gospodarczy, pociągając za sobą w 2009 r. wyraźny spadek (o ok. 30%) zarówno eksportu, jak i importu wszystkich badanych krajów. Jednakże po tym załamaniu koniunktury we wszystkich krajach już w roku 2010 nastąpiła wyraźna poprawa (w Chorwacji miało to miejsce rok później). Od tego roku do końca analizowanego okresu (2013 r.) eksport wzajemny krajów regionu BZ utrzymywał się na względnie stabilnym poziomie (w przedziale 6,8-7,4 mld USD, a import odpowiednio 6,7-7,2 mld USD)³.

Warto podkreślić, że lata 2007-2008 to okres bardzo szybkiego tempa wzrostu obrotów handlowych krajów Bałkanów Zachodnich. Tendencja taka miała miejsce zarówno w eksporcie, jak i imporcie. Szczególnie istotne wydaje się, że w tym okresie właśnie w relacji z krajami CEFTA-2006 zanotowano znacznie szybsze tempo wzrostu obrotów (24,3% w eksporcie oraz 31,5% w imporcie) w porównaniu z analogicznym tempem w relacji z krajami UE (21,7% oraz 25,2%) oraz w handlu globalnym (19,5% oraz 26,6%). Najwyraźniej tendencje takie miały miejsce w przypadku Albanii, Serbii i Czarnogóry oraz Macedonii (ale tylko w imporcie)⁴. Pierwsze lata po wejściu w życie umowy były więc okresem, w którym jednoznacznie ujawniły się pozytywne efekty jej funkcjonowania. Zostały one jednak odwrócone

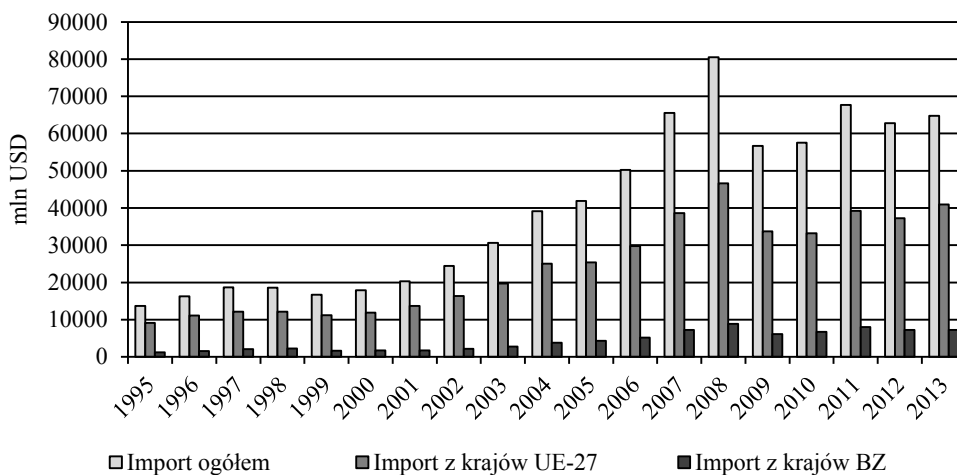

Rys. 1. Kształtowanie się wartości eksportu państw regionu Bałkanów Zachodnich (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne, na podstawie: [\[http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en\]](http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en).

³ Wszystkie podawane w artykule dane statystyczne są obliczeniami własnymi autorów, wykonanymi na podstawie: [\[http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en\]](http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en).

⁴ W przypadku Macedonii eksport do krajów BZ w latach 2007-2008 drastycznie spadł (o ponad 20 p.p.).

Rys. 2. Kształtowanie się wartości importu państw regionu Bałkanów Zachodnich (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en].

w 2009 r., kiedy to wszystkie kraje BZ odnotowały drastyczny spadek zarówno eksportu, jak i importu we wszystkich relacjach. Wiązać to należy z negatywnymi konsekwencjami światowego kryzysu ekonomicznego. Na uwagę zasługuje jednak to, że w relacji z krajami CEFTA-2006 spadki te były (zwłaszcza w eksporcie) wyraźnie niższe niż w relacji z krajami UE. Tendencje te są wyraźnie widoczne na rysunkach 1 i 2.

Te niekorzystne tendencje zostały zahamowane już w 2010 lub 2011 r. Jednakże dynamika obrotów do krajów regionu w latach 2007-2013 była niższa niż we wcześniejszych latach i wynosiła w eksporcie 5,1%, a w imporcie 5,0%. Najwyższym wskaźnikiem wykazały się Albania, Serbia wraz z Czarnogórą oraz Bośnia i Hercegowina. Mimo to w 2013 r. wartość eksportu i importu badanych krajów nadal nie osiągnęła poziomu z 2008 r.

Zaprezentowana powyżej analiza zmian dynamiki handlu wewnątrzregionalnego państw Bałkanów Zachodnich na tle ich powiązań globalnych oraz z krajami UE-27 w okresie przed- i po podpisaniu porozumienia CEFTA-2006 pozwala na wstępne potwierdzenie istnienia pozytywnej zależności pomiędzy wprowadzonymi na bazie tego porozumienia ułatwieniami lub eliminacją wcześniejszych barier a kształtowaniem się głównych tendencji w ich wzajemnym handlu zagranicznym.

4. Wyniki analizy regresji

Ważnym uzupełnieniem tej analizy wydaje się zastosowanie innych metod, np. wykorzystanie modelu grawitacyjnego, co może pozwolić na bardziej jednoznaczne wskazanie tych zależności. Dla celów prezentowanego badania jego standardową

postać – zawierającą jako zmienne objaśniające: PKB oraz populację krajów eksportera i importera, a także fizyczny dystans między nimi (por. [Czarny, Folfas 2012]) – rozszerzono o wiele dodatkowych zmiennych, należących do kategorii dystansu fizycznego, ekonomicznego, kulturowego, językowego, politycznego oraz historycznego. Zastosowane w modelu zmienne dodatkowe w poprzednich badaniach miały statystycznie istotny wpływ na handel w regionie BZ (por. [Klimczak 2014; Klimczak, Trivić 2014]). W celu oszacowania wpływu porozumienia CEFTA-2006 na eksport państw BZ wprowadzono także zmienną binarną CEFTA, przyjmującą wartość „1” dla lat 2007 i późniejszych. Natomiast w celu zniwelowania zniekształcającego wyniku efektu kryzysu lat 2008-2009 wprowadzono zmienną kontrolną CRISIS-2009, przyjmującą wartość „1” dla lat 2009 i późniejszych.

Szacowanemu modelowi panelowemu nadano następującą postać:

$$EXP_{ijt} = a_0 GDP_{it}^{a_1} GDP_{jt}^{a_2} POP_{it}^{a_3} POP_{jt}^{a_4} DIST_{ij}^{a_5} DIFF.GDP_{pc_{ijt}}^{a_6} BORDER_{ij}^{a_7} RELIG_{ij}^{a_8} LANG_{ij}^{a_9} FTA_{ijt}^{a_{10}} WAR_{ijt}^{a_{11}} WAR + I_{ijt}^{a_{12}} CEFTA^{a_{13}} CRISIS - 2009.e^{\delta_{ijt}} \quad (1)$$

- gdzie: EXP_{ijt} – eksport z kraju i do kraju j w roku t
 GDP_{it} – PKB kraj i w roku t
 GDP_{jt} – PKB kraj j w roku t
 POP_{it} – populacja kraju i w roku t
 $DIST_{ij}$ – dystans fizyczny między krajami i i j
 $DIFF.GDP_{pc_{ijt}}$ – różnica w PKB pc krajów i i j w roku t
 $BORDER_{ij}$ – wspólna granica krajów i i j
 $RELIG_{ij}$ – podobieństwo struktur wyznaniowych krajów i i j
 $LANG_{ij}$ – możliwość bezpośredniej komunikacji krajów i i j
 FTA_{ijt} – umowa o wolnym handlu między krajami i i j w roku t
 WAR_{ijt} – stan wojny między krajami i i j w roku t
 $WAR + 1_{ijt}$ – jeden rok po zakończeniu wojny między krajami i i j w roku t
 $CEFTA$ – umowa CEFTA-2006
 $CRISIS$ – kryzys roku 2008
 a_0 – stała
 $a_1 - a_5$ – parametry
 δ_{ijt} – składnik losowy

Model zapisano w trzech postaciach: typu *pooled*, szacowany MNK, jako model z efektami stałymi (*fixed effects*), wraz dodatkowym oszacowaniem parametrów dla zmiennych niezmiennych w czasie, oraz jako model z efektami losowymi (*random effects*). By można było oszacować wartości parametrów zmiennych niezmiennych w czasie w modelu z efektami stałymi, zastosowano dwuetapową metodę zaproponowaną przez Chenga i Walla [2005]. Polega ona na tym, że po pierwszym etapie,

Tabela 2. Wpływ poszczególnych czynników na obroty wzajemne państw Bałkanów Zachodnich – wyniki analizy regresji

Rodzaj estymacji:	POOLED - MNK	EFEKTY STAŁE	EFEKTY ZMIENNE
Zmienne:			
Const.	-5,65*** (1,84)	86,49*** (24,87)	-13,27*** (3,53)
GDP exp	0,82*** (0,25)	1,68*** (0,35)	1,57*** (0,28)
POP exp	-0,25 (0,26)	2,79 (1,94)	-0,53 (0,33)
GDP imp	-0,12 (0,24)	1,33*** (0,34)	0,84*** (0,28)
POP imp	0,34 (0,26)	-9,97*** (1,96)	-0,41 (0,33)
DIST	0,96*** (0,28)	9,65*** (0,94)	0,55 (0,57)
DIFF. GDP pc.	-0,17*** (0,06)	-0,01 (0,06)	0,02 (0,05)
BORDER	0,62*** (0,20)	6,47*** (0,72)	0,64 (0,43)
RELIG	0,73 (0,52)	9,81*** (1,45)	3,53*** (0,91)
LANG	7,08*** (0,48)	12,72*** (1,97)	6,78*** (1,11)
FTA	1,37*** (0,22)	0,40** (0,16)	0,62*** (0,17)
WAR	-1,20** (0,45)	-0,75*** (0,29)	-0,91*** (0,30)
WAR+1	-2,11*** (0,46)	-1,70*** (0,29)	-1,82*** (0,31)
CEFTA-2006	0,44* (0,19)	0,35** (0,16)	0,53*** (0,16)
CRISIS 2009	-0,33 (0,26)	-0,25 (0,16)	-0,29 (0,17)
Liczba obserwacji:	417	417	417
R-kwadrat:	0,71	0,90	n/d
Skorygowane R-kwadrat:	0,70	0,88	n/a

Wartości oznaczone pogrubioną i pochyloną czcionką odnoszą się do wyników uzyskanych w drugim etapie regresji zgodnie z metodologią Chenga i Walla [2005].

Źródło: opracowanie własne na podstawie [http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en].

w którym buduje się model typu *fixed*, przystępuje się do regresji zmiennych stałych w czasie na efektach stałych, uzyskanych z szacowania w etapie pierwszym.

Wyniki analizy regresji potwierdzają tezę o pozytywnym wpływie porozumienia CEFTA-2006 na rozwój handlu w regionie BZ. W pewnym stopniu jest to zgodne z tezą o uwolnieniu ukrytego potencjału, który miał nastąpić wraz z wejściem w życie porozumienia [Herderschee, Qiao 2007]. We wszystkich trzech modelach parametr stojący przy zmiennej reprezentującej porozumienie przyjmował wartości dodatnie (choć niezbyt wysokie), odpowiednio: 0,44, 0,35 i 0,53 dla modeli *pooled*, *fixed* i *random*, oraz istotne statystycznie. Nieznacznie silniejszym wpływem na wartość obrotów w handlu zagranicznym miało zawarcie na początku lat 2000 bilateralnych umów o wolnym handlu (FTA). Spośród pozostałych zmiennych objaśniających, silny wpływ na kształtowanie handlu wzajemnego miała też możliwość bezpośredniej komunikacji (zmienna LANG). Wyniki analizy potwierdziły tym samym ważną rolę, jaką w handlu badanych krajów odgrywały bariery natury językowej, co pokrywa się z rezultatami wcześniejszych badań (zob. [Fearon 2003; Guiso i in. 2004; Laitin 2000; Melitz 2008; Melitz, Toubal 2012]). Również odległość kulturowa, uwzględniona w badaniu poprzez zmienną ukazującą odległość struktur wyznaniowych społeczeństw (RELIG), miała istotny wpływ na poziom handlu między badanymi krajami. To z kolei nie do końca jest zgodne z wnioskami Helblego [2007]. Z jego badań wynika, że podobna religia w niektórych przypadkach nie oddziałuje w istotnym stopniu na wartość obrotów handlowych. Wysokie negatywne wartości oraz istotność statystyczną wykazują z kolei działania wojenne i ich następstwa (WAR, WAR+1). Wyniki prezentowanej analizy potwierdzają więc wcześniejsze spostrzeżenia, według których w okresie wojny i bezpośrednio po niej kontakty handlowe w zasadzie zanikają.

Warto podkreślić, że wśród istotnych statystycznie stymulant handlu krajów Bałkanów Zachodnich w badanym okresie znalazł się poziom PKB kraju eksportera (GDP_{exp}) oraz – w modelach *fixed* i *random* – PKB kraju importera (GDP_{imp}). Obie te zmienne, aproksymujące odpowiednio stronę podażową oraz popytową w relacji handlowej, stanowią standardowy element w modelu grawitacyjnym. Z kolei niewielkie wartości (od -0,17 do 0,02) i brak istotności statystycznej (z wyjątkiem modelu *pooled*) zmiennej DIFF. GDP_{pc.}, aproksymującej nie tylko różnicę w zamożności krajów, ale także wyposażenie w czynniki produkcji (praca/kapitał), pozostają w sprzeczności z wynikami badań zaprezentowanych w pracach: Bjelicia i Dragutinović-Mitrović [2012] oraz Śledziewskiej [2012].

Zauważyć należy, że dodatni znak parametru stojącego przy zmiennej DIST jest niezgodny z teorią ekonomii oraz tzw. zdrowym rozsądkiem, gdyż nie jest możliwe, aby większa odległość fizyczna pomiędzy państwami regionu wpływała pozytywnie na wzrost obrotów handlowych. W tym przypadku może to być związane z faktem, że region BZ jest obszarowo niewielki, a stolice poszczególnych krajów (odległość między stolicami była brana pod uwagę) nie zawsze leżą w geograficznym ich centrum.

5. Zakończenie

Podpisane w grudniu 2006 r. porozumienie CEFTA-2006 miało spełnić co najmniej kilka ważnych funkcji. Po naznaczonych wojnami latami 90. XX wieku kraje Bałkanów Zachodnich musiały nauczyć się ponownej współpracy na gruncie politycznym, gospodarczym i handlowym. Porozumienie miało przede wszystkim ułatwić przygotowania do szybkiego zbliżenia, a następnie również akcesji do Unii Europejskiej. Równie istotnym celem było zwiększenie skali wzajemnej wymiany handlowej poprzez obniżkę ceł, zniesienie ograniczeń ilościowych, a także innych barier.

Wyniki zaprezentowanej w artykule analizy wydają się potwierdzać tezę o istotnym wpływie porozumienia CEFTA-2006 na obroty wzajemne państw Bałkanów Zachodnich, jakkolwiek ten pozytywny efekt zniwelowany został w znacznej mierze przez wybuch światowego kryzysu ekonomicznego. Wnioski z zaprezentowanej analizy potwierdzają celowość znoszenia barier w handlu na poziomie regionalnym i skłaniają do przyjmowania takiej polityki w krajach stosujących wysokie bariery wobec sąsiadów

Uzasadnione wydaje się też zaproponowanie, aby w kolejnych badaniach w tym zakresie uwzględnić strukturę towarową handlu, a także wprowadzić zmienną określającą tzw. dystans wewnętrzny danego kraju (*internal distance*) oraz zmienną przybliżającą ogólne, wielostronne bariery w handlu danego kraju (*multilateral trade resistance*).

Literatura

- Bjelić P., Dragutinović Mitrović R., 2012, *The effects of competing trade regimes on bilateral trade flows: case of Serbia*, Zbornik Radova Ekonomskog fakulteta Rijeka, vol. 30, s. 267-294.
- Cheng I-H., Wall H.J., 2005, *Controlling for heterogeneity in gravity models of trade and integration*, Review, Federal Reserve Bank of St. Louis, issue Jan, s. 49-63.
- Czarny E., Folfas P., 2011, *Modele grawitacji jako narzędzie analityczne w ekonomii międzynarodowej, Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych. Innowacje i implikacje interdyscyplinarne*, t. II, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Handlowej, Kielce.
- Fearon J.D., 2003, *Ethnic and Cultural Diversity by Country*, Journal of Economic Growth, no. 8, s. 195-222.
- Guiso L., Sapienza P., Zingales L., 2009, *Cultural biases in economic exchange*, Quarterly Journal of Economics, no. 124, s. 1095-1131.
- http://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx?sCS_ChosenLang=en (23.02.2015).
- Helble M., 2007, *Is God good for trad*, Kyklos, no. 60 (3), s. 385-413.
- Herderschee J., Qiao Z., 2007, *Impact of Intra-European Trade Agreements, 1990–2005: Policy Implications for the Western Balkans and Ukraine*, International Monetary Fund Working Paper, 07/126.
- Klimczak Ł., 2014, *The gravity model as a tool for the international trade analysis – a case study of the Western Balkans*, [w:] Papiież M., Śmiech S. (eds.), *Proceedings of the 8th Professor Aleksander Zeliás International Conference On Modelling and Forecasting of Socio-Economic Phenomena*, Foundation of the Cracow University of Economics, Zakopane.

- Klimczak Ł., Trivić J., 2014, *Determinants of Trade in the Western Balkans: A Gravity Approach*, 3rd REDETE Conference Proceedings: Economic Development and Entrepreneurship in Transition Economies: A Search For New Paradigms, Faculty of Economics, University of Banja Luka, Banja Luka.
- Laitin D., 2000, *What is a language community?*, American Journal of Political Science, no. 44, s. 142-155.
- Melitz J., 2008, *Language and foreign trade*, European Economic Review, no. 52 (2008), s. 667-699.
- Melitz J., Toubal F., 2012, *Native language, spoken language, translation and trade*, Centre for Economic Policy Research, Working Paper, no. 8994.
- Molendowski E., 2007, *CEFTA 2006 – jej znaczenie dla liberalizacji handlu w krajach Europy Środkowej i Wschodniej*, Wspólnoty Europejskie, nr 4 (185).
- Molendowski E., 2010, *Porozumienie CEFTA 2006 – jego rola w przygotowaniu krajów Bałkanów Zachodnich do integracji z Unią Europejską*, [w:] Bukowski S.I. (red.), *Globalizacja i integracja regionalna a wzrost gospodarczy*, CeDeWu.pl, Warszawa, s. 75-90.
- Molendowski E., 2011, *Kraje Bałkanów Zachodnich – główne problemy współpracy i integracji z krajami Unii Europejskiej*, [w:] *Gospodarka międzynarodowa – wyzwania i nowe trendy*, Wydawnictwo UE w Poznaniu, Poznań, s. 210-223.
- Paszkiewicz J., 2013, *Współpraca regionalna na Bałkanach Zachodnich z perspektywy Unii Europejskiej. Przesłanki i perspektywy*, [w:] Chmielewski P., Szczesio S.L. (red.), *Bałkany Zachodnie między przeszłością a przyszłością*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 517-529.
- Śledziewska K., 2012, *Wpływ trzeciej fali regionalizmu na handel towarami*, [w:] Molendowski E. (red.), *Globalizacja i regionalizacja we współczesnym świecie*, Wydawnictwo UE w Krakowie, Kraków, s. 618-629.